

UOT159.9

Lalə Sabir qızı Sadıxova

*Azərbaycan Dillər Universitetinin
Psixologiya kafedrasının baş müəllimi
<https://orcid.org/0009-0006-1976-8628>
[https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91\(3\).150-154](https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91(3).150-154)*

MÜDAFİƏ MEXANİZMİ VƏ ONUN NÖVLƏRİNİN PSIXOLOJİ SƏCİYYƏSİ

Lalə Sabir qızı Sadıxova

*старший преподаватель кафедры психологии
Азербайджанского Университета Языков*

ЗАЩИТНЫЙ МЕХАНИЗМ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕГО ВИДОВ

Lalə Sabir Sadıkhova

*senior lecturer at the department of Psychology of
Azerbaijan University of Languages*

DEFENSE MECHANISM AND PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF ITS TYPES

Xülasə. Elmi məqalədə müdafiə mexanizminin psixoloji mahiyyəti, təhlili açıqlanır. Qeyd edilir ki, psixoloji müdafiə psixi sağlamlığın qorunması məqsədilə travmatik həyəcanlara yönəlmiş şəxsiyyətin stabilliyinin xüsusi sistemidir. Elmi məqalədə müdafiə mexanizmlərinin növləri ardıcılıqla fərqləndirilir. Müntəzəm istifadə edilən müxtəlif müdafiə mexanizmləri eyni olmadığından yaş fərqləri özünü göstərir. Məlum olur ki, oğlan və qızlar müxtəlif müdafiə mexanizmlərindən müxtəlif tezlikdə istifadə edirlər.

Açar sözlər: *psixoloji müdafiə, regressiya, sublimasiya, təcridetmə, inkaretmə*

Резюме. В научной статье описаны психологическая сущность и анализ защитного механизма. Отмечается, что психологическая защита – это особая система устойчивости личности, направленная на травмирующие раздражители с целью защиты психического здоровья. В научной статье последовательно выделяются виды защитных механизмов. Возрастные различия проявляются потому, что различные регулярно используемые защитные механизмы не одинаковы. Оказывается, мальчики и девочки используют разные защитные механизмы с разной частотой.

Ключевые слова: *психологическая защита, регрессия, сублимация, изоляция, отрицание*

Summary. The scientific article describes the psychological essence and analysis of the defense mechanism. It is noted that psychological defense is a special system of personal stability aimed at traumatic stimuli in order to protect mental health. The scientific article consistently identifies the types of defense mechanisms. Age differences occur because the various defense mechanisms used regularly are not the same. It turns out that boys and girls use different defense mechanisms with different frequencies.

Keywords: *psychological defense, regression, sublimation, isolation, denial*

Müasir dövrdə uşaq psixologiyasında psixoloji müdafiə aktual problemdir. Sual oluna bilər ki, nə üçün tez-tez psixoloji müdafiəni müzakirə edirlər, lakin onu öyrənmirlər. Əsas diqqət valideynlərlə uşaqlar arasındakı münasibətlərdə psixoloji müdafiə mexanizmlərinin formalaşmasına verilir. Lakin burada uşağın konkret psixi təzahürləri də tam araşdırılmayıb. Bundan

əlavə, uşaqların tez-tez böhranlı inkişaf mərhələlərində rastlaşdıqları maneələrin, digər tərəfdən psixoloji müdafiənin öyrənilməsindəki çətinliklərin, psixi hadisənin qanunauyğunluqlarının araşdırılmasına böyük ehtiyac vardır.

Psixoloji müdafiə nədir? Psixoloji müdafiə psixi sağlamlığın qorunması məqsədilə travmatik həyəcanlara yönəlmiş şəxsiyyətin stabilliyini

yinin xüsusi sistemidir. Həyat prosesində insan dəyişir, yəni o, öz baxışlarında, mənəvi dəyərlərində, təsəvvürlərində dəyişikliklər edir. Bəzən o, insan üçün gözlənilməz olur, bəzən də ondan ciddi iş tələb edir. Belə dəyişikliklər adətən insan tərəfindən dərk edilir. Bəzən elə hallar baş verir ki, insan qeyri-ixtiyari olaraq yeni təcrübədən imtina edir. Bunlar şüursuz reqlativ psixoloji mexanizmlərin hesabına həyata keçir. Belə psixoloji mexanizmlərin hərəkəti bəzən dərk etmə, bəzən də insanın iradəsi ilə baş verir. Həmin mexanizmlər psixikanı qoruyur və onu ağır yükədən müdafiə edir. Ona görə də onlar psixoloji müdafiə mexanizmləri adını almışlar.

Müasir psixoanalitiklərdən olan Brener psixoloji mexanizmi təfəkkürün müvafiq aspekti kimi səciyyələndirir. O "Mən"(Ego) və "O"(İd) arasındakı qarşılıqlı təsiri əks etdirir. Konfliktli situasiyaların xüsusiyyətlərindən asılı olaraq "Mən" müdafiə mexanizminin maraqlarının qənaətbəxş olması üçün onları müdafiə kimi qəbul etmək olar. Alim tədqiqatçı Brenerin fikri ilə razılaşaraq qeyd edə bilərik ki, müdafiə məqsədlərində "Mən" istənilən yönəlişlikdən, qavrayışdan, diqqətin yayımlılığından, davranışa qıvcıqlandırıcıların müdaxiləsindən istifadə edir.

Hal-hazırda psixoloji müdafiə anlayışı artıq uzun müddətdir ki, psixoanaliz çərçivəsindən kənar çıxmış və psixologiyada psixoterapiyanın istənilən istiqamətlərində əhəmiyyətli məna kəsb etmişdir [4].

Psixoloji ədəbiyyatda psixoloji müdafiəni iki kateqoriyaya ayırırlar: birinci qrupda ona müvafiq psixi hadisənin mahiyyətinin əksi kimi diqqət yetirilir və aktivlik forması kimi baxılır. İkinci qrupda psixoloji müdafiə mexanizmlərinin məzmunu koqnitiv nəzəriyyələr terminində əks olunur ki, onu informasiyaların xüsusi işlənilməsində nəzərdən keçirirlər. Psixoloji müdafiə fenomenini təhlil edərkən həmin anlayışa aid olanları aşağıdakı şəkildə fərqləndirdik:

- psixoloji müdafiə psixikanın xassələrinin sistemi kimi (İ.D. Stoykov);
- psixoloji müdafiə şəxsiyyətin xassəsi kimi (A. Freyd, V.A. Taşlıkov);
- psixoloji müdafiə mexanizmləri və ya psixoloji müdafiənin reallaşmasının konkret üsulu kimi (K. Perri, E.S. Romanova);

- müdafiə hərəkətləri psixoloji müdafiə prosesinin xarici davranış xarakteristikası kimi (R.M. Qranovskaya);

- müdafiə strategiyası və taktikası müdafiə üsulları və hərəkətlərinin davamlı sistemi kimi (E.T. Sokolova).

Müəlliflərin əksəriyyəti müdafiə mexanizmlərinin bir sıra növlərini aşağıdakı kimi fərqləndirmişlər:

* *İnkaretmə* - travmatik hadisələri və ya xaricdən gələn təhlükəni aradan qaldırmaqdır.

* *Əvəzetmə* - "İd" in bir obyektə digərindən impulslarının keçirilməsi və ya bir təhlükədən digərinə keçməkdir.

* *İntroyeksiya* - ətrafdakı obyektlərin bəzi keyfiyyət və xassələrini öz tərkibinə daxil etməkdir.

* *Rasionalizasiya* - davranışın daha aydın olması üçün onun yenidən təşkilidir.

* *Reaktiv təhsil* - bir impulsun dəyişdirilməsidir. Yəni "İd" in başqasına-birinciyə zidd dəyişməsidir.

* *Regressiya* - psixi həyatın müəyyən mərhələsində daha təhlükəsiz görünən əvvəlkilərə qayıdır.

* *Sublimasiya* - "İd" in bəzi impulslarının cərəyanın instinktlərə keçirilməsi vasitəsilə məqsədin dəyişməsi və əvəz edilməsidir.

* *Sıxışdırılıb çıxarılma* - elə mexanizmdir ki, subyekt onu dərk etmədən meyllərlə bağlı təəssüratlarını saxlamağa və ya yenidən bərpa etməyə cəhd göstərir.

* *Təcrid etmə* - subyektin öz fikir və hərəkətlərindən təcrid edilməsi, başqalarının fikirləri ilə onların əlaqəsinin pozulmasıdır.

* *Təcavüzlü identifikasiya* - A. Freyd tərəfindən qeyd edilmiş müdafiə mexanizmidir. Xarici təhlükə ilə rastlaşarkən subyekt təcavüzkarın özünü - eyniləşdirməsinə meyllənir və nəticədə özü də aqressiv olur.

* *Kompensasiya* - müdafiə mexanizmidir ki, "Ego" təhlükədən müdafiə olunmaq məqsədi ilə əlavə cəhd göstərərək qeyri-müdafiə hisslərini həyata keçirməli olur.

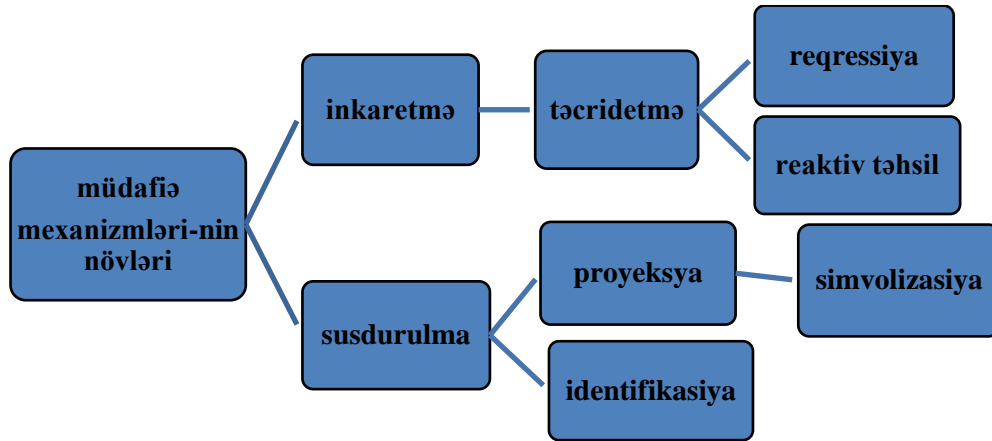
* *Keçirilmə* - müdafiə mexanizmi olub emosional əhəmiyyətli bir ideyanın başqasının ideyasına keçirilməsidir.

* *Konversiya* - fiziki təzahürdə impulsun sıxışdırılaraq bir haldan başqasına keçirilməsidir [4].

Yuxarıda deyilənlərlə yanaşı, onu da qeyd etmək lazımdır ki, insan özünün əsas funksiyalarını yerinə yetirərkən bir çox reallıqları nəzərə çarpacaq dərəcədə dəyişdirir. Bu qəbildən olan mexanizmləri "yetkinləşməmiş müdafiə mexanizmləri" adlandırırlar. Psixoloji müdafiə psixi sağlamlığın qorunması məqsədilə travmatik hə-

yəcanlara yönəlmiş şəxsiyyətin stabilliyinin xüsusi sistemidir. Psixoloji müdafiə xüsusi tənzim edici sistem kimi özünü göstərir.

Şəkil 1-də müdafiə mexanizmlərinin növləri öz əksini tapmışdır:

Şəkil 1. Müdafiə mexanizmlərinin növləri

Müdafiə mexanizmlərinin aşağıdakı növlərini nəzərdən keçirək:

* **İnkaretmə** – hər hansı bir situasiyanı və ya hər hansı bir hərəkəti qəbul etməkdən imtina. Müdafiə həyəcanlı informasiyaları nəzərə almadan onlardan uzaqlaşmaqda təzahür edir. Müdafiə həm də arzu olunmayan informasiyaları yaxına buraxmayan maneə kimi özünü göstərir. İnkaretmənin sadə forması isə görməmək, eşitməməkdir. Xoş olmayan hadisələrdən qaçmaq mümkün deyil. Lakin insan onu həyəcanlandıran fikirlərdən uzaqlaşmağa həmişə cəhd göstərmişdir. İnkaretmənin bu forması 2 yaşında aktiv nitqin formalaşması ilə bir vaxtda baş verir. Bu mənada kiçik yaşlı uşaqların yalançılığı təmiz halda müdafiə reaksiyalarına malik olur. İnkaretmə müdafiə mexanizmi olub xarici təhlükələrin və ya travmatik hadisələrin inkarını ifadə edir. İnkaretmə müdafiə mexanizmi olmaqla yanaşı, həm də psixi əməliyyat kimi insana xoş olmayanları və ya affektləri, mənasız fikirlərin məzmununu şüurdan uzaqlaşdırmağa yönəldir. Bu mexanizm bütün yaş mərhələlərində əhəmiyyətli sənviyyəsinə görə liderdir. Baxmayaraq ki, 6 yaşda onun səviyyəsi aşağı enir. 6 yaşda adları çəkilən müdafiə mexanizmlərinin yüksək səviyyəsi affektiv problemlərin, soyuqluğun, somatik şikayətlərin artması ilə diqqəti cəlb etmişdir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, həmin müdafiə mexanizmlərinin aşağı səviyyəsi özünümüdafiənin fiksasiyası ilə bağlı olmuşdur. Həmçinin susdurulma və inkaretmə müdafiə mexanizmlərinin zəif inkişafı 6 yaşda uşağın ətrafdakıların reaksiyalarına yönəlməsi ilə bağlı olmuşdur.

dır ki, həmin müdafiə mexanizmlərinin aşağı səviyyəsi özünümüdafiənin fiksasiyası ilə bağlı olmuşdur. Həmçinin susdurulma və inkaretmə müdafiə mexanizmlərinin zəif inkişafı 6 yaşda uşağın ətrafdakıların reaksiyalarına yönəlməsi ilə bağlı olmuşdur.

* **Susdurulma** – müdafiə mexanizmi olub unutmada arzu olunmayan informasiyaların blokləşdirilməsində təzahür edir. Belə vəziyyətdə informasiya psixikanın məzmununu ifadə edir. Susdurulmanın xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, zəruri informasiyaların məzmunu yaddan çıxır, lakin onun emosional, hərəkəti (sifətin əzələ hərəkətləri, poza), vegetativ (mədənin qıçırması, çox tərləmə, qızarma) və psixosomatik təzahürlər hərəkət və vəziyyətlərdə, atalar sözlərində qorunub saxlanıla bilər.

Susdurulma maneəsi müdafiəsində: "yaxşı olar ki, it barədə danışmayaq, axı anam məni danlayacaq" -deyə oğlan tez-tez arzu olunmayan həyəcanlarını aradan qaldırmalı olur. Bununla da, oğlan özünün inamsızlığını gələcəyə-"oğluna" ötürür. Özünün anası ilə şüursuz olaraq identifikasiyasında oğlan valideynlərinin davranışını kortəbii şəkildə təqlid edir ("it almayacağam", "pulum çatdır"). Mühüm problemlərin həllində rəngarəng stereotiplər tədqiq edilir ki, bu zaman uşağın qarşısında bir çıxış yolu – uğursuzluq dayanır. Yaşlılar uşaqları təhrik

edirlər ki, onlar üçün əhəmiyyətli olanları unut-sunlar. Elə əşyalar və hadisələr var ki, onlar haqqında nəinki danışmaq lazımdır, həm də onlar haqqında düşünmək belə uşaqlara qadağan edilir. Əgər insan iradi cəhdlə həyəcanlarını unutmaya istəyirsə, o zaman onun yaddaşında həll olunan və həll olunmayanların bölgüsü həyata keçirilir. Hər şeydən əvvəl qorxu həyəcanları, şəxsi zəiflik, valideynlərin arzusunun əksinə olaraq aqressivlik halları yatırılır.

* **Təcridetmə** fundamental müdafiə mexanizmi olub qeyri-münasib hiss və impulsların aktiv şəkildə "şüursuzluq sahəsinə qovulması" deməkdir. Bu müdafiə mexanizmi də həyəcan formasıdır. Təcridetmə mexanizmi ilə yaddaş səhvləri bilavasitə əlaqədardır. Məsələn, çox vacib, lakin xoşagəlməz bir görüşün vaxtı unudulur. Təcridetməyə simvolik davranışı misal göstərmək olar. Onu da qeyd etmək vacibdir ki, təcrid edilmiş material həqiqətən yaddaşdan silinir. Uşaqlar üçün təcridetmə ölüm qorxusudur. Belə halda uşaq şüurunda onu yadda saxlayır ki, o, həqiqətən qorxur, çünki qorxu var. Eləcə də qorxunun səbəbi maskalanmış olur. Məsələn, uşaqda ölüm qorxusu əvəzinə "ayıdan", "canavardan" qorxmaq hissi təzahür edir.

Z. Freyding fikrincə, təcridetmənin səbəbi xatirələrlə bağlı olan qeyri-məmnunluqdan qaçmağa cəhddir. Şüursuz təcridetmə ilə bağlı hadisələr emosional enerji ehtiyatını saxlayır və insanlar həmişə bu çətinlikdən çıxmaq imkanını axtarırlar. Onları şüursuz olaraq saxlamaq fasiləsiz enerji sərfi tələb edir. Təcridetmə şüura daxil olmağa cəhd etdikdə subyektiv olaraq o, nigarançılıq və təhlükə ilə, həmçinin səbəbsiz qorxu ilə hiss edilir. Həyəcanlılığın bu cür artması və ümumi emosionallıq insanın təfəkkürünü, məntiqini dəyişdirməyə təhrik edir. Təcridetmənin hərəkəti nəticəsində xüsusi məntiq - "qara-ağ" formalaşır.

Təcridetmə həm tamlıqda, həm də hissə-hissə həyata keçirilir. Tam olmayan təcridetmədə təəssüratların səbəbi kimi insanın həqiqi motiv və münasibətləri qorunub saxlanılır. Belə münasibət maskalanmış formada təhlükənin qeyri-motivli hissi kimi bəzən somatik hadisələrlə müşayiət olunaraq şüurda həyata keçirilir.

* **Proyeksiya**- psixoloji müdafiə mexanizmi olub özünün hiss, arzu və meyllərini qeyri-şüuru olaraq başqalarına ötürmədir. Onun əsasında qeyri-şüuru olaraq özünün təəssüratları-

nın, yönəlişliyinin, şübhələrinin qəbul edilməməsi dayanır. Z. Freyding fikrincə, proyeksiya başqa adamlara aid etmədir ki, bu zaman insan nisbətən az əziyyət çəkir. Erkən uşaqlıq yaş dövründə proyeksiyanın tez-tez şüursuz müdafiə mexanizmi kimi özünü göstərməsi halları aşkar olunmuşdur. Məsələn, tənbel olan uşaq sistemətik olaraq dərslərini oxumur, həmişə "2" qiymət alır. Təsdiq edir ki, müəllim həmişə ona yersiz irad tutur, valideynləri isə ona ev tapşırıqlarını yerinə yetirməkdə kömək etmirlər.

Buna oxşar başqa bir misal gətirə bilərik. Məsələn, 4 yaşlı qız atasını az-az gördüyü üçün ona qəzəblənir (qızın valideynləri ayrılıb). Atasını onunla oynamağa gələndə o, qəfildən atasına deyir: "Sən çox pissən". Burada uşağın emosional vəziyyətinin reaksiyası baş verir, qız qeyri-şüuru olaraq öz qəzəbini atasına ötürür. Nəticədə qızın şəxsi reaksiyalarının reallaşmasında "mən" in sərhədləri dəyişdirilir, qızın daxilində yalnız müsbət şəxsi keyfiyyətlər qorunub saxlanılır.

* **İdentifikasiya** - psixoloji müdafiə mexanizmlərindən biridir. İdentifikasiya qeyri-şüuru olaraq başqalarına özünün hiss və istəklərini ötürməsidir. İdentifikasiya o proseslə bağlıdır ki, insan başqasına öz "Mən" ini daxil etməklə onun fikirlərini, hisslərini, hərəkətlərini, davranışını özü üçün götürür. Bu da ona təhlükə hissini aradan qaldırmağa, öz "Mən" ini dəyişdirməyə imkan verir. Məsələn, "səndə sehirlə çubuq olsa idi, özün üçün hansı oyuncağı seçərdin?" sualına oğlan: "transformer oyuncağımı seçərdim" cavabını verir.

Transformer oyuncağını seçməklə oğlan özünün zəifliyindən qeyri-şüuru təhlükəni sınaqdan keçirir, elə bu tərzdə öz gücünü müəyyən edir. Adətən identifikasiya uşaqların rollu oyunlarında tez-tez təzahür edir. Uşaqlar "Uşaq bağçası", "Məktəb", "Xəstəxana" kimi yaradıcı oyunlar oynayaraq müxtəlif rollarda hərəkətləri həyata keçirirlər. Özünüdərk mexanizmi kimi identifikasiya uşağın qabiliyyətlərini yüksəldir, onda məmnunluq hissini artırır. Uşaqlar kimi daha çox sevirərsə, kimi daha çox dəyərləndirərsə onlarla özlərini identifikasiya edirlər.

* **Regressiya** - psixoloji müdafiə mexanizmlərindən biridir. Bu müdafiə mexanizmi şəxsiyyətin psixi inkişafı mərhələsində hiss və hərəkətlərin hesabına davranışın şüurlu olmasına yönəldilməsidir. Burada hisslər məmnunluq kimi təəssüratlarla bağlıdır. Məsələn, ailədə

ikinci uşağın doğulması nəticəsində böyük uşaq kiçiklər kimi ərköynülük və şiltaqlıq edir. Şüursuz olaraq o, belə zənn edir ki, böyükələr körpəni məhz bu hərəkətlərə görə sevir, o da bu üsulla həmin nəticəyə nail olmaq istəyir.

Psixoloji təhlil göstərir ki, uşaqlar eyni vaxtda psixoloji müdafiənin bir çox növlərindən istifadə edirlər. İnkaretmə, repressiya, susdurulma və identifikasiya böyük məktəbəqədər yaşlılar üçün xarakterik haldır. Bəzi müdafiə mexanizmlərini uşaqlar özləri mənimsəyir, bəzilərinə isə böyükələrin davranışını müşahidə etməklə nail olurlar. Müdafiə mexanizmlərinin fərdi dəsti konkret həyatı şəraitdən asılıdır ki, uşaq ailədə və bağçada böyükələrin davranışında müdafiə nümunələri ilə toqquşurlar. Uşaqlarda psixoloji müdafiə mexanizmlərindən müntəzəm olaraq istifadə nəticəsində insanda xarakterin müəyyən cəhətləri də formalaşır.

* **Reaktiv təhsil** müdafiə mexanizmi olub bir psixi impulsun başqasına dəyişməsilə əlaqədardır. Özünün inkişaf səviyyəsinə görə reaktiv təhsil müdafiə mexanizmi 4 yaşdan başlayaraq 6 yaş mərhələsinədək ən axırncı yerlərdən birini tutur. Bu yaş dövrünün uşaqları ondan müntəzəm istifadə edirlər. 4 yaşlı uşaqlara inkişafın ən kiçik səviyyəsi uyğundur. Tədrisən 5-6 yaşlarında reaktiv təhsil mexanizmi inkişaf edir və həmin mexanizmdən uşaqlar müntəzəm istifadə edirlər. Qeyd etmək lazımdır ki, oğlanlarla müqayisədə qızlarda həmin mexanizm yüksək dərəcəsi ilə fərqlənir, həmin mexanizmdən müntəzəm istifadə olunur. İnkişaf dinamikasına gəldikdə onu deyə bilərik ki, əgər yaş artdıqca oğlanlarda ondan istifadə halları artırsa, o zaman qızlarda ondan istifadə halları 5 yaşında daha da yüksəlir.

* **Simvollaşma** - müdafiə mexanizmi olub bu və ya digər prosesdə hərəkətlərin, ideyaların,

hisslərin müəyyən simvol və məntiqi izahla qeydə alınmasıdır. Simvollaşma prosesində davranış, ideya və hissələrin məntiqi izahatda qeydə alınır. Bu müdafiə mexanizminin əhəmiyyətliliyi orta səviyyədə bütün yaş mərhələlərində özünü göstərir. 6 yaşda o bir qədər də artır. Bu müdafiə mexanizminin çox böyük dərəcəsi qızlara məxsusdur. Simvoliləşmə müdafiə mexanizmləri ikincili perseptiv obrazlardan istifadə etməyi tələb edir. Qızlarda bu müdafiə mexanizmindən istifadədə inkişaf dinamikasının bir qədər yüksək olması qeydə alınmışdır. Simvoliləşmə müdafiə mexanizmi sosial adaptasiya prosesinə təsir edir və yetişkinlik prosesində dəyişir. 5 yaşlı uşağın davranışı frustrasiya situasiyasında bu müdafiə mexanizmi ilə əlaqədardır [5].

Tədqiqatın gedişində biz belə bir nəticəyə gəldik ki, müntəzəm istifadə edilən müxtəlif müdafiə mexanizmləri eyni deyildir. Psixoloji müdafiə mexanizmlərinin istifadəsində mövcud olan yaş fərqləri bir daha onu təsdiq edir ki, inkişaf parametrləri istənilən psixi təhsilin formalaşmasında əks etdirilir. Həmçinin oğlan və qızlar müxtəlif müdafiə mexanizmlərindən müxtəlif tezlikdə istifadə edirlər.

Problemin aktuallığı. Bütün insanlar sağlam və ya xəstə olmalarından asılı olmayaraq onları narahat edən hissələrdən və xatirələrdən azad olmaq məqsədi ilə müdafiə mexanizmlərindən istifadə etmək məcburiyyətindədirlər. Müdafiə mexanizmləri bizim şüurumuzdan asılı olmadan həyata keçirilir, təşvişi aradan götürməyə xidmət edir, psixikanın normal fəaliyyətini təmin edir.

Problemin elmi yeniliyi. Psixoloji müdafiə xüsusi tənзимedicі sistem kimi adekvat formalarda ifadə olunduğundan yenilik kimi dəyərləndirilməlidir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalədən ali və orta ixtisas məktəblərinin müəllimləri, tələbələr, magistrantlar və doktorantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat:

1. Арестова, О.Н. Индивидуальные особенности функционирования защитных механизмов // Вестник МГУ. Сер. 14. Психология. 2014. № 1. -С. 20-29.
2. Райгородский Д. (ред.-сост.) «Самосознание и защитные механизмы личности». - Самара: БАХРАХ-М, -2016.
3. Соловьева, А. В. Психологическая защита в подростковом возрасте / А. В. Соловьева. — М.: Флинта, 2013.
4. Фрейд, А. Эго и механизмы психологической защиты / А. Фрейд. - СПб.: АСТ, 2012. -160 с.
5. Фрейд, А. Защитные механизмы // Самосознание и защитные механизмы личности. Хрестоматия. - Самара: Издательский дом «БАХРАХ-М», -2013. -С. 339-347.

E-mail: lala.sadixova31@inbox.ru

Redaksiyaya daxil olub: 01.07.2024